

árialétehetőseget kapott, de ha megszólalt a színpadon, érezni kellett: a nagy énekesztárok közül való, azokból, akikre Verdi áldomhatta egykor operahőseit. Az együttesekben ugyan bölcs mértéktartással bánt hangjával, de ha szólószerepet kapott, gazdag maecenasként bánt vele. Posa halálát drámaiban, kifejezőbben énekelni nálánál aligha lehet. Gyurgyevka *Csakarevics* nevét Eboli-val együtt ismertük márkásnak, s tulajdonképpen nem csalódtunk. Kivételes hangi adottságai valóban kijelölik számára az operairodalom egyik legigényesebb mezzoszólamát, bár helytel-közel kissé zavaró modorossága nem tudta kellő gazdagsággal visszaadni szerepe összetettségét. *Moldován* Stefánia (Erzsébet) legnagyobb dicsérete, hogy először énekelt — s mindjárt olaszul megtanult — szerepével kitűnően helytállt a tekintélyes nemzetközi mezőnyben. Nagyszerű karakteralakításokat kaptunk a főinkvizitor-*Faragó* Andrástól, valamint V. Károly-Gregor Józseftől. Kiseb szerepeiben figyelmet keltett *Berdál* Valéria és *Szabads* Judit.

NIKOLÉNYI ISTVAN

MOJSZEJEVÉK A SZABADTÉRIN

Mojszejevék műsora nem a szabadtérre született. Kiseb méretű, zárt, kőszínházi színpadok számára írták, komponálták. Ebből következően a műsor több száma, részlete valósággal elveszett a dóm előtti színpad hatalmas méretei között: intimitásuk ellentétben állt a monumentalitást követelő szabadtéri sajátos alapelveivel, mintegy szembeszegült vele. Ám a műsor sok más tánca és végül is egésze nem ezt a szembenállást hordozta-képviselte, hanem úgy hatott, mintha alkotói egyenesen ideképzelték volna, a csillagtetűj szegedi színházba. Az *Út a tánchoz* jellegzetesen „szabadtéri élményt” nyújtott, még egyszer hangsúlyozzuk, annak ellenére, hogy ide írták vagy ide átírták volna. A táncok mindenféle szerkezeti változtatás nélkül kerültek az óriás színpadra, úgy, ahogyan megszülettek, az első fogalmazás szerint.

Hogyan, s miért vált ez a kőszínházak számára írt műsor „szabadtérivé”? Tévedtünk volna közel tíz éve tartó vitáinkban, hogy sajátos stílusjegyekben kerestük a szabadtéri lényegét? Valójában nincsenek különleges követelmények? A szabadtéri más, nem külön „műfaj”? Természetesen: sajátos alapelvek vannak. A szabadtéri nyilvánvalóan nem azonos a zárt kőszínházzal. Mojszejevék sikere — ebben az összefüggésben ezen azt is értjük, hogy műsoruk egésze jellegzetesen szabadtéri formátumúnak hatott — azonban azért válhatott és vált számunkra meglepővé, mert említett vitáinkban nem tudtuk egészen precízen és mindenre kiterjedő világossággal megfogalmazni, mi is tulajdonképpen ennek az óriás színpadnak műfaji lényege. A régebben kialakult elképzelések szerint például a Mojszejev-együttesnek nem lehetett volna sikere a szegedi szabadtérin, műsoruknak „nem lett volna szabad” idevalónak hatnia. A szovjet népi együttes vendégszereplése ezért *figyelmeztető siker*. Arra kötelez, hogy tovább vizsgáljuk a szabadtéri színház műfaji, stílusbeli sajátosságait, és ennek megfelelően módosítsunk, változtassunk nézeteinken. Annál inkább, mert sok jel mutat arra, hogy bizonyos kezdeti elképzelések — nem véve figyelembe, hogy az elmúlt években mennyi meglepő produkált a szabadtéri — megcsontosodtak, megmerevedtek. Ezek a konser-

válódott nézetek azért lehetnek akadályai a fejlődésnek, mert a szabadtéri olyan struktúrákba akarják kényszeríteni, amelyen maga a színpad — ha tetszik, az élet — már túljutott. A szabadtéri újabb produktumai — s ezek közé tartozik Mojszejevék vendéjátéka is — gazdagabbak, színesebbek, változatosabbak, mint a megcsontosodott nézetek.

Mindenekelőtt talán a legfontosabb alapelv, a *monumentalitás* szorul további vizsgálatra. A kezdet kezdetén, kilenc évvel ezelőtt, 1959-ben, amikor húszévi szünet után újrakezdték, felújították a dóm előtti játékokat, ez nagyon egyszerűnek látszott. A monumentális azonos volt a *mennyiség nagy méreteivel*. Azt hittük, nem kell mást csinálni, mint olyan darabokat választani, amelyek alkalmat adnak nagy tömegek szerepeltetésére, mozgására és felvonultatására, s akkor magától megszületik majd a monumentális és édes gyermeke, a látványosság. Tulajdonképpen nem is tévedtünk. Ez kétségtelenül egyik típusa, egyik lehetősége a szabadtéri előadásnak. De nem egyetlen. A baj abban van, hogy sokan ezt a nem egyetlen lehetőséget kizárólagosnak tekintik. Pedig *monumentális lehetséges a mennyiség nagy méretei nélkül is*. Több más szabadtéri produkcióban érvényesült már ez a gondolat, de Mojszejevék vendéjátékában talán eddig a legszemléletesebben és a legtömörebben. Ez szegedi szereplésük legfontosabb tanulsága, s a monumentális helyes és változatlanul megőrzendő hagyományos alapelvét a színpad jövője érdekében ezért is ki kell egészítenünk a „monumentális a mennyiség nagy méretei nélkül” gondolatával.

Hogyan valósulhat meg ez a színpadon? Idézzük a szovjet együttes műsorának néhány mozzanatát. Először a *Múlt képei* című ciklus két darabját, a *Vasárnap*-ot és a *Régi városi négyes*-t. Ezekben a komikusan ironikus, szatirikus táncokban alig néhány szereplő mozgott a színpadon, s az orosz századvég néhány jellegzetes karakterét — szobalány, szakácsnő, intéző, pincér stb. — és humoros helyzetét — finomkodó udvarlás stb. — mutatták be. E jelenetek egyáltalán nem hatottak szabadtéri-szerűen. Ezek voltak azok a részletek, amelyekről már mondtuk, hogy valósággal elvesztek a színpad hatalmas méreteiben. Nagyon fontos azonban, hogy jól megértjük, *miért, mi miatt* nem jellegzetesen szabadtéri produkciók e táncok. Ha a régi elképzelésekkel közeledünk a problémához, feltétlenül a szereplők kis számában — tehát a „mennyiség kis méreteiben” találjuk meg a választ. A dolog azonban bonyolultabb. Voltak ugyanis a műsorban olyan számok, amelyekben nem szerepelt több táncos, mint a *Múlt képei*-ben, nem voltak tehát bennük tömegjelenetek, azaz nagyméretű mennyiségek, s mégis szabadtéri műfajúnak-méretűnek, monumentálisnak hatottak. Ilyen volt például az adzsár harci tánc, a *Horumi*, a műsornak ez a talán legdrámaibb, legfélelmetesebb jelenete. A táncot furcsa, izgatott dobzó vezette be, s aztán néhány — ötnél alig több — harcos-táncos szinte egy helyben állva, majdnem mozdulatlanul, pusztán fejük, karjuk és törzsük izgatott, nyugtalan fordítgatásával közölte a tánc tartalmát: a harcosok elszántságát, éberséget és félelmét. Ezek az apró, szaggatott mozgások hihetetlen világossággal, érzelmi erővel, intenzitással mondták el a nézőknek, hogy a harcosok különleges helyzetben, életveszélyben vannak, összecsapás, talán éppen a halál előtt. Mi adta ennek a szinte mozdulatlan, pantomimszerű „antitáncnak” félelmetes nagyszerűségét, monumentálisát? Nyilvánvalóan nem a mennyiség nagy méretei; ebben a táncban ilyen komponensek — mint mondtuk — egyszerűen nem szerepeltek. De a nagyméretűség, a megnövekedettség, a nagy formátum egy fajtája azért valahogyan mégis ott volt ennek a táncnak az elsőrendű hatástényezői között. Hogy hol és miben? Nem nehéz megtalálnunk. Gondoljunk csak

még egyszer a Múlt képei-re. Miért tűnt az kisszerűnek, nem szabadtérre valónak? Nyilvánvalóan a tartalma miatt. Az élet apró, jelentéktelen, keveset mondó pillanatait mutatta be, s ezek a feszültség nélküli zsánerképek csakugyan nem a dóm elé termettek. Még akkor sem — s ez is fontos tanulság —, ha esetleg nagy csoportok, tömegek léptek volna fel benne. A tartalom kisszerűségét sok szereplő sem tudta volna monumentálissá növelni, legfeljebb látványosabbá, dekoratívabbá. Az adzsár harci tánc viszont éppen a bemutatott helyzet rendkívüliségével, a harc, a háború félelmetességével, kivételes jelentőségével, ha tetszik, nagyméretezett-ségével kapcsolta be a nézőt a színpadi feszültségbe, s ezzel a monumentális tartalommal nemcsak egyszerűen izgalmassá, drámai erejűvé, hanem jellegzetesen szabadtéri stílusúvá, műfajúvá is vált. Ebből következik, hogy létezik olyanfajta monumentalitás is, amelyet nem a mennyiség, hanem a tartalom, a mondanivaló nagy méretei hordoznak. Magától értetődőleg ez nem másodlagos, nem mellékes valami a monumentalitás konvencionális felfogásához képest. Sőt valójában: annak is erre kell épülnie. Mint ahogy a jó művekben és jó előadásokban mindig is erre épült. A nagy tömeg önmagában — bármilyen pompázatos legyen is a felvonulása — csak üres látványosság, dekoráció. Szabadtéri formátumúvá csak akkor válhat, ha a tartalom nagyméretűségének megjelenítésére szolgál. S fordítva: a színpadi intimitás sem mennyiségi kérdés: elsősorban a tartalom kis-méretűségét jelenti.

Az említett példák, a Múlt képei és a Horumi: határesetek. Az igazsághoz tartozik, hogy a műsorszámok többsége valahol a két kategória között, a közép-tájon helyezkedett el. De nem az előbbihez, hanem az utóbbihoz, a stílusos megoldáshoz állva közelebb. Ez a közeledés lényegét tekintve tartalmi, még ha nem is olyan konkrét és felfokozott bennük a nagyméretűség, mint például a Horumi-ban. A műsor műfajából, jellegéből következik, hogy a tartalom bizonyos értelemben szükségszerűen elvontabb, s nem annyira konkrét, mint más műfajoknál; ilyen tekintetben a Horumi szinte kivétel. A többi tánc tartalmi nagyméretűsége az érzelmeknek valami sodró erejű, feltartóztatathatlan áradásában, lendületében, erejében és mozgalmal nyugtalanságában nyilvánult meg. Az ugyancsak néhány szereplős *Argentín tangó* például nem a szituáció felfokozottságával hatott — konkrét tartalom nélküli absztrakt tánc ez —, hanem lendületével, mozgalmasságával, sodró erejével. Vagyis olyasmivel, ami a tánc műfajában tartalmilag nagyon is konkrét: magának az ifjúságnak színpadi megjelenítésével. Ehhez a bizonyos értelemben elvont tartalmú, de a tánc nyelvén — hangsúlyozzuk — nagyon is konkrét nagyméretűséghez járult a táncok túlnyomó többségében a szabadtéri monumentalitás megteremtésének másik eszköze, a tömegek szerepeltetése, a látványosság, a dekorativitás. Az együttes számainak többsége festőien komponált tömegtánc. Mojszejev mesterien helyezte el és mozgatta a szereplőket, számba véve a hatás legkisebb tényezőit, a jelmezek színfoltjait éppúgy, mint a világítás eszközeit. Ily módon váltak és válhattak jellegzetesen szabadtéri formátumúvá ezek a Múlt képei és a Horumi között elhelyezkedő táncok. Talán a legszebb példa erre a műsorszám záró tánc, a színes, mozgalmal, kavargó *Ukrán szvit*, amely a többi ilyen számhoz hasonlóan tartalommal és látványosságban egyaránt nagyméretű, monumentális hatású volt.

Végül nem szabad elfeledkeznünk az előadás sikerének egyik alaptényezőjéről: az együttes táncosainak *virtuozitásáról*. E bravúros tudás, gyakoroltság, összekokottság nélkül az együttes Mojszejev ragyogó elgondolásait nemhogy megvalósítani, még megközelíteni sem tudta volna. Nyilvánvaló, hogy ez az imponáló felkészültség egyik legfontosabb tényezője volt annak, hogy ez a közzínházak számára írt műsor a szabadtéri más közegében is zavartalanul tudott hatni. Kiváló táncosok egész sorával találkozott az előadásokon a közönség. Befejezésül csak két nevet említünk, azokét, akiket a közönség talán a legjobban megszeretett, L. *Golovanov*-ét és V. *Szavin*-ét.

ÓKRÓS LÁSZLO